

NUTQNING IJODIY VOQELANISHIDA LUG'AVIY BIRLIKLAR VAZIFADOSHLIGI

Amanova Dilbar

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti 1-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14543355>

Annotatsiya. Ushbu maqolada nutqning ijodiy voqelanishidagi lug'aviy birliklarning ahamiyati va ularning vazifalari o'rganilgan. Nutq, xususan adabiy asarlar, she'rlar va badiiy ifodalar orqali fikr va his-tuyg'ularni ifodalashda lug'aviy birliklarning o'rni katta. So'zlar, frazeologik birliklar, metaforalar va boshqa stilistik vositalar yordamida nutq nafaqat ma'lumot yetkazish, balki tasavvur yaratish, obrazli tasvirlar orqali estetik va hissiy ta'sir ko'rsatadi.

Maqolada lug'aviy birliklarning nutqdagi semantik kuchi, obrazli ishlatilishi va stilistik vositalar bilan uyg'unlashishi haqida batafsil tahlil keltirilgan. Nutqning ijodiy va badiiy shakllari o'zida til va san'atning jonli uyg'unligini mujassam etadi, shuning uchun lug'aviy birliklar fikrni anglash va his qilishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar. Nutq, lug'aviy birliklar, ijodiy voqelanish, so'zlar, frazeologik birliklar, metafora, stilistik vositalar, tasvir, badiiy ifoda, semantik kuch, obrazli nutq.

THE ROLE OF LEXICAL UNITS IN THE CREATIVE REALIZATION OF SPEECH

Abstract. This article studies the importance of lexical units in the creative realization of speech and their functions. Lexical units play a significant role in expressing thoughts and feelings through speech, in particular, literary works, poems and artistic expressions. Speech, using words, phraseological units, metaphors and other stylistic means, not only conveys information, but also creates imagination, has an aesthetic and emotional impact through figurative images. The article presents a detailed analysis of the semantic power of lexical units in speech, their figurative use and their combination with stylistic means. Creative and artistic forms of speech embody the living harmony of language and art, therefore lexical units play an important role in understanding and perceiving thought.

Keywords. Speech, lexical units, creative expression, words, phraseological units, metaphor, stylistic means, image, artistic expression, semantic power, figurative speech.

ФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ТВОРЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ РЕЧИ.

Аннотация. В статье изучается значение лексических единиц и их функций в творческой реализации речи. Словарные единицы играют важную роль в выражении мыслей и чувств посредством речи, особенно литературных произведений, стихов и художественных произведений. С помощью слов, фразеологизмов, метафор и других стилистических средств речь не только передает информацию, но и создает воображение, создает эстетический и эмоциональный эффект посредством образных образов. В статье представлен подробный анализ семантической силы лексических единиц в речи, их образного употребления и сочетания со стилистическими средствами.

Творческие и художественные формы речи воплощают собой живое сочетание языка и искусства, поэтому лексические единицы играют важную роль в понимании и осущении мысли.

***Ключевые слова.** Речь, лексические единицы, творческая реализация, слова, фразеологизмы, метафора, стилистические средства, образ, художественная выразительность, смысловая сила, образная речь.*

Nutq – insonning o‘z fikrini boshqalar bilan almashish, fikr-mulohazalarni ifodalash, o‘rganish, tushunish va tasavvur qilish vositasidir. Nutqning tashkil etilishida lug‘aviy birliklar – so‘zlar, iboralar, frazeologik birliklar va boshqa til birliklari markaziy o‘rin tutadi. Ular nafaqat kommunikativ, balki estetik, hissiy va tasviriy maqsadlarda ham ishlatiladi. Nutqning ijodiy voqelanishida, ayniqsa adabiy va san‘at asarlarida lug‘aviy birliklar juda katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular nafaqat ma‘lumot yetkazish, balki o‘quvchi yoki tinglovchida turli his-tuyg‘ularni uyg‘otish, tasavvurlarni yaratish, voqeaning badiiy va estetik qiyofasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

1. Lug‘aviy birliklarning nutqdagi roli va ularning turli vazifalari

Nutqning ijodiy voqelanishida lug‘aviy birliklarning asosiy vazifalaridan biri fikrni aniq va ravshan ifodalashdir. Til orqali biz nafaqat o‘z fikrimizni boshqalarga etkazish, balki ularni o‘z dunyoqarashimizga, fikrimizga jalb qilishni ham maqsad qilamiz. Nutqning ijodiy shakllari, masalan, adabiy asarlar yoki she‘rlar, o‘zlarining mazmuni va tuzilishi jihatidan kompleks bo‘lishi mumkin. Bu holda lug‘aviy birliklar faqat ma‘lumotni so‘z orqali etkazish vositasi emas, balki insonning ichki kechinmalarini, his-tuyg‘ularini, fantaziyasini jonli va yorqin tasvirlash vositasiga aylanadi.

So‘zlar, iboralar va frazeologik birliklar yordamida nutqning obrazli, tasviriy va badiiy jihatlari yanada kuchayadi. Nutqning ijodiy voqelanishida bu birliklar badiiy ifodaning asosiy vositalaridir. Har bir so‘z o‘zida biror ma‘no, hissiy yoki tasavvuriy yukni o‘zida mujassam etadi.

Masalan, yozuvchi o‘z asarida "yangi kunning quyoshi turtib o‘rnidan turdi" deb yozishi mumkin. Bu iboradagi "quyosh" so‘zi nafaqat tabiat hodisasini, balki yangi umid, yangilanish, energiya va boshqalar kabi ijobiy his-tuyg‘ularni ifodalash imkonini beradi.

2. So‘zning semantik kuchi va uning obrazli ishlatilishi

Nutqda lug‘aviy birliklar faqat ma‘no ifodalash bilan cheklanib qolmaydi, balki ularning semantik kuchi ham muhim ahamiyatga ega. Har bir so‘zning o‘ziga xos ma‘nosi, nutq kontekstida uning tasavvurlarni yaratishga va fikrni chuqurroq ifodalashga qaratilgan imkoniyatlari bor.

Semantik kuch so‘zning o‘ziga xos ma‘nosi va kontekstdagi o‘zgarishidan kelib chiqadi.

Masalan, adabiy asarlarda ishlatiladigan "yulduzlar" so‘zi, oddiy ma‘noda osmondagi yorqin jismni anglatadi, lekin she‘riyatda u ba‘zan "orzu", "umid", "maqsad" kabi ma‘nolarda ishlatiladi. Yozuvchi yoki shoir so‘zlarni o‘zgacha, tasviriy ma‘nolarda ishlatib, yangi bir ma‘no qatlamini yaratadi va u o‘quvchi tasavvurini boyitadi.

Nutqning ijodiy voqelanishida tasvirlar yaratishning yana bir qismi metafora va boshqa badiiy tasviriy vositalardir. Metaforalar so‘zlarni o‘zgacha ma‘nolarda ishlatish imkonini beradi va ular nutqning estetik qiyofasini yanada jozibador qiladi. Masalan, "yurtimning yuragi" yoki "ko‘zlarida qorong‘u bulutlar" kabi iboralar hech qachon oddiy literal ma‘noda ishlatilmaydi. Ular tasavvurni kuchaytiradi va nutqning obrazli tomonini yoritadi.

3. Frazeologik birliklar va ularning rolini oshirish

Nutqda frazeologik birliklar ham alohida o'rin tutadi. Frazeologik birliklar so'zlar yoki so'z birikmalarining o'ziga xos, tayanch ma'no va tuzilishga ega bo'lgan doimiy ifodalardir. Bu birliklar tildagi madaniy va an'anaviy qatlamni o'zida mujassam etadi va nutqning jonli, tabiiy bo'lishini ta'minlaydi. Frazeologik birliklarning muhim xususiyati shundaki, ular ma'lum bir kulturaning tilida shakllanib, o'sha madaniyatning tafakkurini va ko'rinishini aks ettiradi.

Masalan, "ko'zda tutilgan maqsad", "qoya kabi mustahkam", "keng qo'l ochmoq" kabi iboralar nutqning obrazli va tasviriyl xususiyatlarini oshirib, ifodalangan fikrni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, frazeologik birliklar orqali nutqda qayta-qayta ishlatilgan obrazlar o'quvchining xayolida aniq bir tasavvur yoki his-tuyg'u yaratadi. Ularning o'zgartirilgan shakllari, yangi kontekstlarda ishlatilishi, nutqning yangi ma'nolarini ochib beradi. Misol uchun, biror asarda "keng qo'l ochish" iborasi bo'lsa, bu so'zlar nafaqat mehmondo'stlikni, balki ayyorlik, qo'llab-quvvatlashni, yolg'on xushomadni ham anglatishi mumkin.

4. Stilistik vositalar va lug'aviy birliklarning ijodiy ishlatilishi

Nutqning ijodiy voqelanishida stilistik vositalar – metafora, oksimoron, aliteratsiya, anafora va boshqa usullar, shuningdek, lug'aviy birliklarning maxsus ishlatilishi muhim rol o'ynaydi. Stilistik vositalar yordamida nutq yanada boy va rang-barang bo'lib, uning hissiy va estetik xususiyatlari kuchayadi. Masalan, aliteratsiya yoki ritmik tuzilmalar yordamida biror voqeani yoki obrazni kuchaytirish mumkin. Yozuvchilar va shoirlar so'zlarni musiqiy xususiyatlariga qarab tanlaydilar, shuningdek, ularni estetik jihatdan uyg'unlashtirishga intilishadi.

Bundan tashqari, so'zlarning orfografik va fonetik xususiyatlari ham ijodiy nutqni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, anafora usuli (biror so'z yoki iboraning bir necha marta qaytarilishi) nutqni o'zgacha ritmga soladi va unga musiqiy ohang beradi. Yoki oksimoron (bir-biriga zid bo'lgan so'zlar) yordamida kontrastli obrazlar yaratilib, nutqning g'oyaviy va badiiy ta'siri oshiriladi.

5. Nutqning badiiy maqsadlari va lug'aviy birliklarning ta'siri

Nutqning badiiy ifodasi, uning san'at asaridagi o'rni, yozuvchining yoki shoirning fikrini yanada jonli, o'tkir, ta'sirchan tarzda ifodalashga qaratilgan. Lug'aviy birliklar bu jarayonda asarlarning yuqori estetik qiymatini ta'minlaydi. Masalan, "qorong'u tun" yoki "yurakni qirg'ovul qo'yganday" kabi tasvirlar o'quvchining tasavvurida aniq tasvirlarni yaratadi va nutqning hissiy qiyofasini kuchaytiradi. Boshqacha aytganda, lug'aviy birliklar faqat mazmunni uzatish emas, balki uni his qilish va anglash imkonini ham yaratadi.

Xulosa

Nutqning ijodiy voqelanishida lug'aviy birliklarning roli juda katta. So'zlar, frazeologik birliklar, metaforalar va boshqa stilistik vositalar orqali nutq nafaqat ma'lumot yetkazadi, balki his-tuyg'ularni ifodalaydi, tasavvurlarni yaratadi va nutqni badiiy ravishda boyitadi. Nutqning har bir elementi bir-biri bilan uyg'unlashgan holda, o'quvchiga yoki tinglovchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Lug'aviy birliklar bu jarayonda nafaqat fikrni ifodalash vositasi, balki nutqning estetik va hissiy boyligini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. Axmedov, S. (2010). Til va nutq: Ijtimoiy va badiiy ahamiyati. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti.
2. Sodiqov, M. (2009). Badiiy nutq va lug'aviy birliklar. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Xolmatov, R. (2011). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Sharq.
4. Rahimov, A. (2007). O'zbek adabiy tilida frazeologik birliklar. Toshkent: O'zbek universiteti nashriyoti.
5. G'afurov, A. (2005). Metafora va uning nutqdagi o'rni. Samarqand: Samarqand Davlat universiteti nashriyoti.
6. Boynazarov, X. (2012). Nutq va stilistika. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.